

ТЕМИР ЙЎЛ ТРАНСПОРТИ ХИЗМАТЛАРИ КЎРСАТИШДА АУТСОРСИНГДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Жасур Нуриддинов

Тошкент Давлат Юридик Университети

магистратура босқичи талабаси

Jasur_Nuriddin@mail.ru

АННОТАЦИЯ

Тадқиқот ишида Ўзбекистон Республикасида темир йўл транспортида хизматлар кўрсатишнинг аҳамияти, назарий-ҳуқуқий асослари ва ўзига хос жиҳатлари, миллий қонунчиликда акс эттирилиши ҳамда айрим концептуал масалалар, хизматлар кўрсатишда аутсорсингдан фойдаланиш ва унинг истиқболлари, фуқаролик-ҳуқуқий муаммолар ва уларга ечим сифатида таклиф-тавсиялар хусусида фикр юритилади.

Калит сўзлар: фриланс, фрилансер, аутсорсинг, аутстаффинг.

АННОТАЦИЯ

В исследовательской работе рассмотрены значение оказания услуг на железнодорожном транспорте в Республике Узбекистан, его теоретико-правовые основы и особенности, его отражение в национальном законодательстве и некоторые концептуальные вопросы, использование аутсорсинга при оказании услуг и ее перспективы, дается мнение по гражданско-правовым проблемам и предложениям по их решению.

Ключевые слова: фриланс, фрилансер, аутсорсинг, аутстаффинг.

ABSTRACT

The research work examines the importance of the provision of services in railway transport in the Republic of Uzbekistan, its theoretical and legal foundations and specific aspects, its reflection in national legislation and some conceptual issues, the use of outsourcing in the provision of services and its prospects, an opinion on civil-legal problems and suggestions as a solution to them is conducted.

Key words: freelance, freelancer, outsourcing, outstaffing.

I. Кириш қисм

Темир йўл транспортида хизматлар кўрсатишнинг ривожланиши мамлакат келажаги ва тараққиётида ўз ўрнига эга ҳисобланади. Ривожланган давлатларнинг ривожланиш сабаблари негизида ҳам кучли логистика тизими ташкил этилишининг асоси бўлган темир йўл тармоқлари ётади. Саноатлашиш даврида бозорларга товарларни олиб бориш, хомашё ташиш, ўзлаштирилмаган янги ҳудудларни ўзлаштиришда темир йўл тармоғидан бошқа алтернатив

логистика тармоқлари мавжуд бўлмаган. Бугунги кунда оптимал алтернатив инфраструктура тармоқлари кўпайиб, темир йўл тармоқларида хизматлар кўрсатишнинг улуши пасайган бўлса-да, ўз актуаллигини йўқотганлиги йўқ. Юртимизда ҳам ушбу соҳани такомиллаштириш устувор вазифалардан бири ҳисобланади ҳамда давлат сиёсати даражасига кўтарилган.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев томонидан: “Ҳар қандай иқтисод учун темир йўлнинг ўрни жуда катта. Агар шу вақтгача Хитой ёки бошқа Осиё давлатларига олиб чиқадиган темир йўл курганимизда эди, қўшимча бозорлар пайдо бўларди, ишлаб чиқараётган маҳсулотларимиз таннарихи 60-70 фоизга камайган бўларди” – дея фикр билдирилиб, ушбу йўналишда ислохотлар зарурлиги таъкидланди [1].

2022 — 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясида: “Барча транспорт турларини узвий боғлаган ҳолда ягона транспорт тизимини ривожлантириш, йирик шаҳарлар ўртасида кунлик транспорт қатновлари асосида манзилга етиб бориш ва қайтиб келиш имкониятини яратиш. Шаҳарлараро ва шаҳар атрофи темир йўл қатновлари жозибадорлигини ошириш. Транспорт ва логистика хизматлари бозори ва инфратузилмасини ривожлантириш, темир йўл инфратузилма-сини электрлаштириш даражасини 60 фоизга етказиш ва автомобиль йўллари тармоғини жадал ривожлантириш. Транспорт соҳасида ташқи савдо учун «яшил коридорлар» ҳамда транзит имкониятларини кенгайтириш ва транзит юк ҳажмини 15 миллион тоннага етказиш” [2] мамлакатдаги мутасадди вазирликлар учун муҳим стратегик йўналиш сифатида белгиланди.

Темир йўл транспорти соҳасида корхоналарнинг самарадорлигини ошириш, кўрсатиладиган хизматлар сифатини яхшилаш, бозор муносабатларини жорий этиш аутсорсинг каби бошқарувнинг замонавий усулларидан фойдаланишни тақозо этади.

II. Методология

Тадқиқотнинг методологик асосини умумий мантикий усуллар (таҳлил ва синтез, диалектик, умумлаштириш, аналогия, мавҳумдан конкретга ва конкретдан мавҳумга ўтиш), эмпирик тадқиқот усуллари (таққослаш, гуруҳларга тақсимлаш) ва алоҳида илмий усуллар (формал-юримик, тарихий, қиёсий-ҳуқуқий) ҳамда илмий билишнинг бошқа усулларидан фойдаланилди.

III. Натижалар

Темир йўл транспортда хизматлар кўрсатишда аутсорсингдан фойдаланишнинг ҳуқуқий табиати таҳлил қилинади. Натижада ушбу объект билан боғлиқ муносабатларни ҳуқуқий тартибга солувчи, қонунчиликни такомиллаштиришга ёрдам берадиган таклифлар ишлаб чиқилади.

IV. Муҳокама қисми

Транспорт турлари бўйича йўловчи ташиш ҳажми 7 йил давомида ўртача 20 фоизга ўсаётганлигини, транспорт турлари бўйича эса, темир йўл транспортида ўртача 21 фоизга, автомобиль транспортида ўртача 23 фоизга, метрополитенда 2 барабар миқдорда, ҳаво йўлларида эса 40 фоизга ортаётганлигини, транспорт турлари бўйича йўловчи ташиш ҳажми 7 йил мобайнида энг кўпи автомобиль транспортида, энг ками темир йўл транспортига тўғри келмоқда. [3]

“Темир йўл транспорти корхоналари, агар жўнатувчи юкларни ташишга нисбатан қўйиладиган талабларга риоя қилса ва ташишга темир йўл томонидан олди олинishi ёки бартараф этилиши мумкин бўлмаган ҳолатлар тўсқинлик қилмаса, юкни тайинланган жойига белгиланган муддатларда ташиб бериши шарт.

Юк жўнатувчилар ва темир йўл транспорти корхоналари юкларни мунтазам ташишларни амалга ошириш чоғида ташиш ва транспорт экспедициясини ташкил этиш тўғрисида узоқ муддатли шартномалар тузишлари мумкин.

Темир йўл транспортида юкларни ташиш юк жўнатувчиларнинг буюртманомаларига мувофиқ амалга оширилади. Юкларни ташиш учун буюртманомаларнинг шакллари, буюртмаларни бериш, бажариш ва ҳисобга олиш тартиби, шунингдек темир йўл транспортида ташиладиган юклар рўйхати давлат темир йўл транспортини бошқариш органи томонидан белгиланади. Юклар жўнатувчи томонидан ҳаракат хавфсизлиги ва юкларнинг сақланиши таъминланадиган қилиб ташишга тайёрланиши керак [4].”

Аутсорсинг корхонанинг ихтисослашувига алоқадор бўлмаган функцияларни бошқа корхоналарга ва ташкилотларга ўтказишидир. Мисол учун, корхоналарга доим ҳам штатда тозаловчиларни ва шахсий қўриқлаш хизматини сақлаш фойдали бўлмайди. Ўшанда улар қўриқлаш хизмати ва клининг билан шуғулланувчи корхоналарга мурожаат қиладилар. Бунда, уларнинг хизматидан фойдаланиш корхонага тегишли функцияларни ёпгани ҳолда персонални танлаш, ўқитиш ва тегишли ҳужжатларни расмийлаштириш харажатларидан тежаб қолиш имкониятини беради.

Аутсорсинг атамаси инглизча *outer source using* сўз бирикмасидан келиб чиқиб, ташқи манбадан фойдаланиш маъносини беради. Замонавий кўринишдаги аутсорсинг 1930-йилларда АҚШда Форд ва Генерал Моторс компанияларининг рақобати даврида вуждга келган.

Ўша даврда Генерал Моторснинг фаолияти барбод бўлиш ёқасида турган бўлиб Алфред Слоун компания директори бўлган. У аутсорсинг системасини ишлаб чиқиб, тор доирадаги ишлаб чиқариш ва бошқарув тизимини

ихтисослаштирилган фирмаларнинг қўлига ўтказди. Шундай тарзда Слоун нафақат рақобатчисини қувиб ета олди, балки, сезиларли даражада ортида ҳам қолдирди. Кейинчалик Форд ҳам ўзининг аутсорсинг тизимини ишлаб чиқиб фойдаланишни бошлади. Лекин, дунё миқёсидаги лидерлик Генерал Моторсга бой бериб бўлинганди.

Бозор иқтисодиёти мавжуд бўлмаган бўлса-да, СССРда ҳам аутсорсинг хизматлари мавжуд бўлган. Масалан, совет корхоналарида овқатланиш хизматларини кўрсатган корхоналар бирлашмаси – ошхона трестлари мавжуд бўлган. СССР қулаганидан ва бозор муносабатларига ўтилгандан кейин пост-совет давлатларида замонавий кўринишдаги аутсорсинг хизматлари пайдо бўлган.

Фриланс ва аутстаффинг тушунчалари аутсорсинг билан бирга келса-да, бир қатор фарқлари ҳам мавжуд. Фрилансер инглиз тилидан таржима қилганда “эркин ижодкор” маъносини беради. Номидан ҳам маълумки, бу йўналишнинг илк кашфиётчилари санъат соҳасининг фотографлар, ёзувчилар ва муסיқачилар бўлган.

Мазкур тушунчага берилган таърифларга кўра, фрилансер бу – индивидуал мутахассис бўлиб, компания уни бирор лойиҳанинг бир қисмини ёки тўлиқ бажариш учун штатга киритмаган ҳолда ёллайди. Барча ишлар бир марталик шартнома асосида амалга оширилади. Кейинчалик, келажакда бу мутахассисни бошқа ишларни бажаришга ҳам жалб қилиш мумкин. Ҳозирда фрилансер тушунчаси аста-секин “ўзини-ўзини банд қилган” тушунчасини сиқиб чиқариб ўрнини эгалламоқда.

Фрилансдан фарқли ўлароқ, аутсорсинг узок муддатга тузиладиган, корхонанинг бевосита фаолияти билан боғлиқ бўлмаган хизматлар кўрсатиш ҳақидаги ҳамкорлик шартномасидир. Бунда кўрсатилган хизматлар учун ходимларга иш ҳақи тўланмайди, балки, шартномада келишилган сумма фирмага тўлаб берилади ва фирма ходимлар билан ўзи ҳисоб-китоб қилади.

Аутстаффинг узок муддатли ҳамкорлик бўлиб, бунда буюртмачи бажарувчига кўрсатилган хизматлар учун эмас, буюртмачи томонидан тақдим қилинган персонал ёки мутахассис учун ҳақ тўлаб берилади.

Бу бошқа ташкилотнинг расмий ишчисини ўз штатига расмийлаштирмаган ҳолда ёллашдир. Буюртмачи ишчи томонидан ўтказилган аниқ вақт учун ҳақ тўлайди.

Бунда ишчининг расмий иш берувчиси ишчини “субижара”га бергани учун шартнома суммасидан фоиз олгани ҳолда “агент” вазифасини ўтайди. Бажарувчи ишчининг расмий иш берувчиси ҳисобланади ва барча солиқларни тўлайди. Шу жиҳатдан ҳам буюртмачи учун ҳам қонуний, ҳам фойдали ҳисобланади.

“NIKE” охириги ўн йилликларда ҳамма ишлаб чиқариш жараёнларини бажарувчиларга ўтказиб, ўз тушумини 550 фоизга оширганлиги ҳам ташқи манбалардан фойдаланишнинг оптималлигини кўрсатади.

Уч турдаги ҳамкорлик жавобгарлик масалаларида ҳам ҳар-хилликни келтириб чиқаради. Масалан, фрилансерга бирор-бир ҳажмдаги суръатларни муаллифлик ҳуқуқи асосида яратиш ҳақ эвазига хизмат кўрсатиш шартномаси асосида топширилиши мумкин. Бунда фрилансер томонидан мажбуриятлар бажарилмаганлиги ёки лозим даражада бажарилмаганлиги учун унинг ўзи индивидуал жавобгар бўлади.

Аутсорсинг асосида тузилган шартнома бўйича жавобгарлик шартномани тузган фирманинг зиммасида бўлади. Аутстаффинг шартномасида ҳам ходимнинг ўзи, ҳам унинг иш берувчиси жавобгар бўлиши мумкин. Жавобгарлик масаласи мазкур уч турдаги шартномаларнинг фарқини очиқ беради.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 6 мартдаги ПҚ 4230-сонли “Юк ва йўловчи ташиш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарорида Ўзбекистон Республикаси Давлат активларини бошқариш агентлиги билан биргаликда миллий транспорт-экспедиторлик ташкилотлари томонидан “Ўзбекистон темир йўллари” АЖ билан транспорт-экспедиторлик хизматларини кўрсатиш юзасидан тўғридан-тўғри шартномалар тузиш, мазкур шартномаларни тузган ташкилотлар рўйхатини ошқора эълон қилиш тартибини ўрнатиш, темир йўл ташувлари соҳасида фаолиятни амалга оширишга, шу жумладан асосий фаолияти билан боғлиқ бўлмаган меҳмонхона ва бошқа мол-мулкни тадбиркорлик субъектларига аутсорсинг асосида бериш ёки сотиш бўйича таклифларни киритиш йўли билан, тадбиркорлик субъектларини жалб қилиш чораларини кўриш белгиланган.

Темир йўл транспортида вагонларни ҳар бир йўналиш бўйича қатнов амалга оширилгандан сўнг, қатновга қайта тайёрлаш учун бир қатор ишлар амалга оширилиши лозим бўлади.

Масалан, “Ўзбекистон темир йўллари” АЖга қарашли “Ўзтемирйўлийўловчи” АЖнинг йўловчи вагонларни рейсга тайёрлаш ва йўловчиларга хизмат кўрсатиш марказида йўловчи поездларида вагонларни қатновдан сўнг қайта тайёрлаш куйидаги тартибда амалга оширилади. Жараёнда дастлабки иш вагонларни тозалашдан бошланади. Бунда вагондаги барча инвентарлар (ёстик, ёпинчиқ ва чойшаблар) ечиб олиниб қайта ювишга юбориш учун махсус қопларга солинади. Инвентарлар йиғиб олингандан кейинги иш поездда йўловчилар томонидан ташлаб кетилган турли идиш ва чиқиндиларни тозалаш ҳисобланади. Бу жараён яқунлангач вагонлар махсус хизматчилар

томонидан ҳашарот ва зараркунандаларга қарши дезинфекция қилиб чиқилади. Вагонлар дезинфекция қилиб бўлингач, улар ойна ва эшиклари ёпиқ ҳолатда камида икки соат сақланади. Бу пайтда поездга ҳеч кимнинг киришига рухсат берилмайди. Икки соатлик тиним даври тугагач йўловчи поезд вагонлари энди ташқи ювиш учун махсус мойкаларга олиб борилади. Бу ерда вагонлар махсус ювиш воситалари билан бир неча бор тозаланади. Жараён худди автомобил ювиш шохобчаларидаги каби амалга оширилади: ювиш учун махсус геллар, ювиш шеткалари ва сув.

Поезд вагонлари икки томонлама тозалашдан ўтказилгандан сўнг, навбат вагонларни иситиш учун (совуқ мавсумда) кўмир ва йўловчиларни ичимлик суви билан таъминлаш навбатдаги махсус режимда амалга оширилади.

“Ўзбекистон темир йўллари” АЖга қарашли йўловчи поездларидаги инвентарлар ҳар куни махсус тозалаш ва ювиш жараёнидан ўтади.

V. Хулоса

Юқорида келтирилган вагонларни қатновга қайта тайёрлаш хизматларини “Ўзбекистон темир йўллари” АЖнинг иш ҳажмини камайтириш, бошқарув тизими ва жараёни назорат қилиш каби юкламалардан озод қилиш мақсадида аутсорсинг асосида бажариш мақсадга мувофиқ бўлар эди. Шунингдек, темир йўл транспортида йўловчиларга кўрсатиладиган бир қатор хизматлар, жумладан, йўловчиларни озиқ-овқат, ичимликлар билан таъминлаш, чипта сотиш ва бошқа бир қатор вазифаларни бажаришни аутсорсинг асосида амалга ошириш иқтисодий жиҳатдан ўз самарадорлигини кўрсатган бўлар эди.

VI. Фойдаланилган адабиётлар

1. Президент денгиз портларига чиқиш имкониятини берадиган темир йўл қурилиши ҳақида гапирди. [Электрон манбаа]: <https://yuz.uz/news/prezident-dengiz-portlariga-chiqish-imkoniyatini-beradigan-temir-yol-qurilishi-haqida-gapirdi>;

2. “2022 — 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси”. [Электрон манбаа]: https://president.uz/uz/pages/view/strategy?menu_id=144;

3. “Темир йўл транспортида йўловчиларга хизмат кўрсатиш жараёнларини такомиллаштириш”, Бутунов Дилмурод Баҳодирович, Эргашев Баҳромжон Олимжон ўғли, Баҳритдинов Умиджон Урманович, <https://cyberleninka.ru/article/n/temir-y-l-transportida-y-lovchilarga-hizmat-k-rsatis-hzarayonlarini-takomillashtirish>;

4. Ўзбекистон Республикасининг 1999 йил 15 апрелдаги “Темир йўл транспорти тўғрисида”ги Қонунининг 11-моддаси, Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси - <https://lex.uz/acts/13081>